גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁדְּחָתָה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה. שעל ידי התשובה יש בחינה שהקב"ה מחזיר את גרושתו לאחר שחזרה ונשאת לאחרים (רש"י ורבנו חננאל), ואין לשאול, שפשוט שהדבר צריך להיות מותר, משום שהתשובה היא מצות עשה, וכלל הוא ש'עשה דוחה לא תעשה', שיש לומר שקיום מצות התשובה היא לחוטא ששב בתשובה, ולא להקב"ה שמקבל את השבים אליו, ומכל מקום 'גדולה תשובה' שבכוחה לדחות לא תעשה (תוספת יום הכיפורים לעיל ע"א, בשם אחרונים. וראה במובא בהערות הגרי"ש אלישיב, על 'עשה דוחה לא תעשה' כשאינו מקיים בעצמו את המצוה).

שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוֹת לוֹ כִּזְכִיּוֹת וְכוּ' כָּאן מֵאַהֲבָה. שהחוזר בתשובה מאהבה, מוסיף ומרבה במעשים טובים מרובים, שהם זכויות עבורו (מהרש"א). ויש מפרשים, שהעבירה שעשה גרמה לו זכות ומעלה גדולה שפרש ממנה באהבת ה' (תוספת יום הכיפורים).

אָדָם עוֹבֵר עֲבֵירָה בַּסֵּתֶר מִתְפַּיֵּיס מִמֶּנּוּ בְּדָבָרִים. דוקא 'בסתר', שאילו העובר עבירה בגלוי, הרי עונשו מפורש בתורה, מלקות או כריתות ומיתות בית דין, וכלפי העונש אין הקב"ה מתפייס בדברים (מהרש"א). ועוד, שהעובר עבירה בגלוי, גורם לחילול השם, שאינו מתכפר בתשובה לחוד (רש"ש).

שֶׁבַּשְּׁבִיל יָחִיד שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה מוֹחֲלִין לְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. שקודם התשובה, כל ישראל ערבים על חטאו של היחיד, והתשובה של היחיד פוטרת את הרבים מהערבות שלהם על חטאו [אך תשובת אדם אחד, אינה מועילה לכפר על חטאים של אחרים] (רעק"א, בשם רמ"ע מפאנו). ויש שפירש, שנמחל לאחרים על החטאים שעשו בהשפעת חטאיו, שאם לא ימחל להם, לא הועילה לו תשובתו לגמרי, שהרי עלול הוא להיענש בגלל חטאיהם (בית הלוי בראשית ו, יב).

הֵיכִי דָּמֵי בַּעַל תְּשׁוּבָה וְכוּ'. כלומר, איזו היא תשובה גמורה ומעולה, אכן גם אם לא שב בתשובה אלא בעת זקנותו כאשר לא היה יכול לחטוא שוב, תשובה מועלת היא לו, ונחשב לבעל תשובה, אפילו עבר כל ימיו וזכר בוראו ביום מיתתו ועשה תשובה ומת בתשובתו, כל עונותיו נמחלים (רמב"ם תשובה ב, א).

כְּגוֹן שֶׁבָּאת לְיָדוֹ דָּבָר עֲבֵירָה וְכוּ', והוא הדין באופן שגלוי וידוע לפני הקב"ה שאם תבוא לידו דבר עבירה ינצל ממנה, שהרי זו תשובה גמורה (הערות הגרי"ש אלישיב).

פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וְנִיצַל הֵימֶנָּה. ויש שאינם גורסים 'פעם ראשונה ושניה', אלא אפילו בפעם אחת שבאת לידו לדבר עבירה וניצל ממנה, נחשב בעל תשובה (ראה לחם משנה תשובה ב, א, שזו גירסת הרי"ף והרמב"ם שם).

בְּאוֹתוֹ פֶּרֶק – שהוא עדיין בתוקף יצרו (מאירי), ועדיין כוחו בגופו בזמן הבחרות (לחם משנה שם).

לָא קַשְׁיָא הָא בְּחֵטְא מְפוּרְסָם וְכוּ'. ■ להלכה, נפסקו שתי הדעות, ששבח גדול להתוודות ולחזור בתשובה בפני רבים, בעבירות שבין אדם לחבירו או בעבירות המפורסמות, וזוהי תשובה גמורה, אך חטאים שבין אדם למקום שלא נתפרסמו, יתוודה עליהם בפירוט רק בינו לבין הקב"ה, ואילו ברבים יתוודה עליהם בסתם, בלי לפרט את החטא, שפירסום החטא עזות פנים (ראה רמב"ם ראב"ד תשובה ב, ה וכסף משנה שם). ויש פוסקים כרב יהודה, שהכל תלוי אם התפרסם החטא (משנ"ב תרז, ט, ע"פ השו"ע שם, וראה דעת הגר"א בשעה"צ שם, ג).

רְבִיעִית אֵין מוֹחֲלִין לוֹ. שבפעם הרביעית שעובר על מצות עשה, לא נמחל לו בתשובה לבד, אלא דינו חמור כחייבי לאוין, שתשובה תולה ויום הכיפורים מכפר. וכן, בפעם הרביעית שעובר על מצות לא תעשה, דינו חמור כחייבי כריתות ומיתות בית דין, שמיתה ויום הכיפורים תולים ויסורים מכפרים (רא"ש ח, יז). ויש שפירש, שרק בפעם הרביעית שעובר על חייבי כריתות ומיתות בית דין לא נמחל לו בלא יסורים, אבל בפעמים הראשונות, נמחל לו בתשובה לבד (ראב"ד תשובה ג, ה, וראה דעת הרמב"ם שם).

עֲבֵירוֹת שֶׁהִתְוַדָּה עֲלֵיהֶן יוֹם הַכִּפּוּרִים זֶה וְכוּ'. הנדון בסוגיא הוא רק לענין נוסח הוידוי, כדי יזכור את החטא ולא ישוב אליו, אך אין צריך לחזור שוב בתשובה על עבירות שכבר נמחלו לו ביום הכיפורים הקודם, למרות שהיצר הפילו שוב ברשתו לאחר ששב בתשובה שלימה (בית אלוקים התשובה ו בפי' שני, אך ראה להלן).

לֹא יִתְוַדֶּה עֲלֵיהֶן יוֹם הַכִּפּוּרִים אַחֵר. שהמתוודה עליהם שוב, מראה עצמו כאינו מאמין ובוטח על גדולת סליחת השם יתברך שהוא נושא עון ועובר על פשע (שערי תשובה ד, כא).

כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהוּא מְשׁוּבָּח. שחושש שמא לא נתכפר לו (רש"י), שיתכן שלא חזר בתשובה שלימה (הערות הגרי"ש אלישיב, אך ראה בית אלוקים הנ"ל שפירש, שרק לענין וידוי צריך להתוודות). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח תרז, ד), וגם בעבירות שבין אדם לחבירו שמחל לו חבירו עליהם, צריך לחזור ולהתוודות, שהרי יש בהם גם 'בין אדם למקום'. אכן בעבירות שכל עיקרן 'בין אדם לחבירו' כגון הקנטה בדברים או 'עני המהפך בחררה', יתכן שכיון שביקש מחילה מחבירו והתוודה ביום כיפור אחד, שוב אין צריך להתוודות (משנ"ב שם, יג, וראה עוד בביאורנו להלן פז, א ד"ה כל המקניט).

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה. ■ להלכה, אין צריך לפרט את החטא, ואם רצה לפרט, הרשות בידו [כשהחטא מפורסם לרבים, כמבואר לעיל (משנ"ב תרז, ו)], והמתוודה בלחש, נכון שיפרט את החטא (שו"ע שם, ב, וראה דעת הגר"א בשעה"צ שם, ג). אבל בתפילה בקול רם, אין לפרט את החטא, ואמירת 'על חטא' בנוסח התפילה הקבוע לכל, אינה נחשבת לפירוט החטא (רמ"א שם).

אַחַת קַלְקָלָה – שהיתה פנויה וזינתה עם חייבי לאוין או חייבי כריתות, ונתחייבה מלקות [שאילו אשת איש שזינתה, גם אם יתרו בה רק למלקות, אינה לוקה, משום שהוא 'לאו הניתן לאזהרת מיתת בית דין'] (רעק"א, בביאור הרש"י). ויש שפירש, שמדובר על מכת מרדות, כדוגמת חברתה שלקתה על אכילת פגי שביעית, שחייבת רק מכת מרדות [כיון שלא עברה על לאו] (רעק"א, וראה רמב"ם איסורי ביאה א, ח, שעל 'שניות לעריות' לוקים מכת מרדות).

וְאַחַת אֲכָלָה פְּגֵי שְׁבִיעִית – תאנים שאינן מבושלות, ונאמר בתורה 'לאכלה' ולא להפסד (רש"י), שגם לאחר קטיפתן מהאילן ניתן להבשילן ולהכשירן לאכילה, וכיון שאכלתן קודם לכן, הפסידתן (הערות הגרי"ש אלישיב כאן ובחגיגה ה, א, שכך פשטות הסוגיא שהאיסור הוא באכילת הפגין). ויש שפירש, שהאיסור הוא בכך שקטפה את הפגים, ובכך הפסידתן, שלא גדלו לתאנים גמורות, אך לאחר שנקטפו הפגין, אין איסור באכילתן (חזו"א שביעית יט, כז), שאדרבה מחוייב הוא שלא להפסידן (דרך אמונה שמיטה ויובל ה, קז). ■ להלכה, אסור לקטוף פירות שביעית בוסר (רמב"ם שם, טו), משום הפסד פירות שביעית, אך אם נקטפו או שנשרו מהאילן, מותר לאוכלם (דרך אמונה שם).

■ המשך במילואים עמ' 121